

*Михайло СОРОКА,
заслужений журналіст України*

ПРОТЕСТНА ВІДСТАВКА ПОСЛА Пам'яті Антона Бутейка, одного з творців дипломатії незалежної України

Анотація. У статті автор аналізує основні віхи життя та кар'єри українського дипломата та політика Антона Бутейка, одного з творців дипломатії незалежної України. У багатогранній діяльності Антона Бутейка не бракує гострих епізодів, драматичних колізій, під час яких він сповна, і передусім в інтересах української справи, проявив свій вроджений талан, неабиякі здібності, досвід та знання і твердо непоступливість при відстоюванні своїх патріотичних, державницьких позицій. Він був людиною твердих проукраїнських переконань, енергійним і послідовним захисником незалежності України, однозначним прихильником її західного курсу, альянсу з Європейським Союзом і НАТО.

Ключові слова: українська дипломатія, українсько-румунський діалог, дипломатична місія, зовнішньополітична діяльність.

За всю історію української дипломатії відбулася лише одна добровільна відставка посла. Причому йшлося не про конфлікт з Міністерством закордонних справ України, не про незадоволення посла умовами своєї роботи, а про його незгоду з одним із принципових аспектів політики держави. Цей крок у вересні 2003 року зробив Антон Денисович Бутейко, політик і дипломат, чия кар'єра до цього успішно розвивалася висхідною. Закінчивши факультет міжнародних відносин Київського університету імені Тараса Шевченка, він працював у МЗС України: аташе, третім і другим секретарем відділу міжнародних організацій, помічником міністра, з 1980 року по 1986 рік співробітником Секретаріату ООН, начальником договірно-правового відділу МЗС України. З грудня 1991 року і до 1994 року – керівник служби Президента України з міжнародних питань. Народний депутат Верховної Ради України другого скликання. З 1995-го по 1998 рік – перший заступник Міністра закордонних справ України.

У 1998–1999 роки. – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Сполучених Штатах Америки та за сумісництвом – у Мексиці. З січня 2000 року – Посол з особливих доручень МЗС України.

У жертву – дипломатична кар’єра. Отже, на момент відставки Антон Бутейко мав рідкісний в сучасній українській дипломатії послужний перелік кар’єрного зростання і результатів діяльності. Він і на посту Надзвичайного і Повноважного Посла України в Румунії досягнув чималих успіхів. Можу стверджувати це з цілковитою певністю, бо незадовго до відставки був гостем посольства й особисто Антона Денисовича і зблизька або, як кажуть, на місці познайомився з цими результатами, як і загалом з дуже продуктивною діяльністю в той період українського Посольства у цій державі-сусідці. Відразу зазначу, складній у тогочасних відносинах з Україною державі. У дев’яності роки українсько-румунський діалог складався дуже непросто. Назвемо лише кілька важких тем з довготривалого переговорного процесу: острів Зміїний, фарватер Дунаю, проблеми кордону...

За три роки перебування в Бухаресті як посол Антон Бутейко значно посприяв зближенню позицій сторін, нормалізації клімату у відносинах між обома країнами та народами. Він ініціював перший у практиці цих відносин бізнес-форум, на якому було обговорено можливості, механізми і перспективи двосторонніх ділових контактів. Він запропонував перший офіційний візит до Румунії прем’єр-міністра України і доклав усіх зусиль, щоб міжурядові переговори були максимально успішними. За його безпосередньою активною участю було завершено дванадцятирічний (!) переговорний процес і остаточно затверджено лінію міждержавного українсько-румунського кордону.

Словом, відносини між Україною і Румунією в роки дипломатичної місії Антона Бутейка були виведені на вищий рівень, тому зовсім не посольська діяльність стала причиною його несподіваної для всіх добровільної відставки. Її спричинила подія на зовсім іншому напрямку – східному: у Ялті Президент України Леонід Кучма поставив свій підпис під документами про Євразійський економічний простір з Росією, Білоруссю і Казахстаном. Ще перед цим підписанням А. Бутейко звернувся з листом-застереженням до Леоніда Кучми: «Закликаю вас не робити історичної помилки і не допустити підписання згаданих угоди та концепції ЄЕП, не накидати нового ярма на шию українському народові. Положення угоди й концепції ЄЕС суперечать національним інтересам України і не допомагають вирішити жодної з наявних суттєвих проблем українсько-російських відносин».

Це було досі нечуваним у дипломатичній практиці, як і загалом в українській політиці: посол, державний службовець, відверто виявляв незгоду з одним із головних напрямів зовнішньополітичного і економічного курсу держави і на знак протесту подавав у відставку. Ось як прокоментував

цей крок сам Антон Бутейко: «Якщо вчасно не зупинити цього процесу, то він стане за наслідками порівняним з Переяславом».

І в цих словах, і загалом у цьому мужньому патріотичному вчинку – пожертвувати своєю цілком успішною дипломатичною кар’єрою задля кращого майбутнього України, в ім’я того, щоб не повторився Переяслав 1654 року, – вся сутність Антона Бутейка, вихідця з волинської глибинки, з бідної селянської сім’ї старовинного села Старий Чорторийськ, що у Маневицькому районі.

В епіцентрі глобальних подій. У багатогранній діяльності, політичній і дипломатичній кар’єрі Антона Денисовича Бутейка не бракує гострих епізодів, драматичних колізій, під час яких він сповна і, передусім, в інтересах української справи, проявив свій вроджений талан, неабиякі здібності, досвід та знання і твердою непоступливістю під час відстоювання своїх патріотичних, державницьких позицій. І все ж, мабуть, найгострішим для нього був період президентства Леоніда Кравчука, в Адміністрації якого він очолював Службу з міжнародних питань і загалом був головною дійовою особою з формування зовнішньої політики щойно створеної Української держави. За його словами, доля і, очевидно, випадок подарували йому унікальну можливість опинитися майже в епіцентрі формування заasad політики України на міжнародній арені. Той період запам’ятався йому гігантською інтенсивністю, напруженістю праці і постійного навчання, бездонними можливостями для творчості, безмежністю абсолютно нових викликів і проблем, що вимагали майже одночасних розв’язань. І не завтра чи післязавтра, а – вчора і позавчора.

Той, хто добре знав Антона Бутейка, не був вражений його відставкою з поста посла України в Румунії. Він був людиною твердих проукраїнських переконань, енергійним і послідовним захисником незалежності України, однозначним прихильником її західного курсу, альянсу з Європейським Союзом і НАТО. Водночас виступав за добросусідські, рівноправні, взаємовигідні відносини з Росією. Але в жодному разі не за якийсь новий союз із нею. Тому його відставка була публічним протестом проти спроби втягнути Україну в подібний союз, у такому випадку – Євразійський. Пригадуються інші його рішучі кроки. У 1993 році в Масандрі відбулися непрості переговори, за підсумками яких Україна мала передати Росії ядерні боезаряди. Російська урядова делегація, очолювана Віктором Черномірдіним, вручила прем’єр-міністрові України Леоніду Кучмі текст документа, уже підписаний російським прем’єром. Та присутній під час цієї акції Антон Бутейко, який був тоді керівником Служби Президента України Леоніда Кравчука з міжнародних питань, виявив, що російська сторона самовільно внесла у погоджений документ деякі зміни. Не задумуючись, Антон Денисович зробив ручкою відповідну правку. Це викликало вибух

гніву з боку глави російського уряду. Побачивши це, Черномирдін кинувся до Бутейка і ззято почав переконувати, що документ було складено правильно. Емоції вщухли тільки тоді, коли українська сторона в особі Бутейка довела свою правоту.

Інший епізод. Як відомо, Антонові Денисовичу недовго випало бути Послом України у Сполучених Штатах – з листопада 1998-го по грудень 1999-го. Навіть за цей короткий час йому вдалося зробити чимало корисного у відносинах України з провідною державою світу. Було, наприклад, відновлено нашу участь у великомасштабній космічній програмі «Морський старт», вдалося сприяти проведенню об'єднавчого форуму всіх українських організацій США, блокувати виштовхування українського металу з американського ринку, активізувати двосторонні відносини у межах стратегічного партнерства тощо.

Чому ж тоді посол після безпрецедентно короткого терміну перебування у США був раптом відкликаний на символічну посаду посла з особливих доручень МЗС України? Офіційних роз'яснень Бутейко тоді так і не дочекався. Неофіційно ж йому пояснили, що Президент України залишився невдоволеним підготовкою його візиту до США. Але це не відповідало дійсності, адже візит пройшов на достатньо високому рівні. Причина відкликання полягала в іншому: під час посольської місії Бутейка у США відбулися вибори Президента України. В них, як відомо, переміг Леонід Кучма. Але українські громадяни у Сполучених Штатах віддали більшість голосів не за нього, а Бутейко відмовився брати участь у підтасовці результатів голосування на користь Л. Кучми.

Він не змінив лінію своєї поведінки і після гучної відставки з поста Посла в Румунії. З активної роботи в Міністерстві закордонних справ йому довелося піти. Весною 2005-го, після Помаранчевої революції, за часів президентства Віктора Ющенка, його знову було призначено на пост першого заступника міністра закордонних справ України. У цей період посилилась орієнтація України на ЄС і НАТО. І знову енергійним прибічником і учасником цієї діяльності був Антон Денисович. Йому доручали найскладніші переговори на західному та східному векторах зовнішньополітичної діяльності. Його позиція була всім відома. До його аргументів ставилися по-різному, але до них прислухалися, їх поважали. Він ніколи не уникав навіть найменшої нагоди спілкування з журналістами, охоче йшов на відвертий діалог з ними, не оглядаючись, що там скажуть в МЗС, у керівництві державою і урядом.

Курс на Захід. Коли на межі дев'яностих й двотисячних років А. Бутейко писав свою книгу «Куди прямує Україна», майбутня агресія Росії у Криму і на Донбасі могла, мабуть, багатьом із нас уявлятися лише у страшному сні. Але не Бутейкові, котрий добре знав імперські амбіції Росії та її

керівництва. Ось яку логіку загроз Україні від держав-сусідів вибудував він тоді у цій книзі. Польща, Угорщина, Туреччина? Вони – наші дружні сусіди, з ними Україна не має суттєвих суперечностей, здатних спричинити конфлікт і військову агресію. Тим більше, що вони є членами блоку НАТО, правові засади і політична філософія якого теж не дозволить їм здійснити акт військової агресії проти сусіда. Словаччина і Румунія – на шляху до вступу до цієї організації, тому і вони знаходяться під морально-політичним, а в разі вступу – і зобов'язувальним впливом згаданої філософії. Молдова – дружня держава, людський та інший потенціал якої навіть за неймовірного сценарію не міг би розраховувати на перемогу у самостійному конфлікті з Україною. «І нарешті – союз Білорусі з Росією, яка в політичному відношенні є нашим стратегічним партнером, – зазначає у 2001-ому році автор і продовжує, – як відомо, і філософія партнерства та ще й стратегічного, також виключає застосування військової сили в розв'язанні якихось спірних питань. Хоча, звичайно, легкість використання «надмірної сили» у так званій «боротьбі з тероризмом» в Ічкерії дає підстави для роздумів. «Але чи могла б одна позаблокова Україна, – продовжує розмірковувати автор, – взагалі сподіватися на якусь остаточну перемогу, якби в силу якихось надзвичайних обставин вона все-таки стала б об'єктом військової агресії з боку навіть ослабленої, але ядерної Росії? Відповідь, очевидно, не буде неоднозначною. Навіть досвід першої російської кампанії та поразка в Чечні не викликає великого оптимізму. Хіба що якісь космічні сили прийшли б нам на допомогу».

Через тринадцять років відтоді, коли писалися А. Бутейком ці рядки, чуда, на превеликий жаль, не сталося, космічні сили не прийшли на допомогу Україні, і Росія, віроломно порушивши міжнародне право та двосторонні українсько-російські договори про непорушність кордонів між обома державами, окупувала Крим і розпалила криваву війну на Донбасі.

Звісно, Антон Бутейко не міг у 2001 році передбачити й припустити такий розвиток «стратегічного партнерства» з Росією, реалізацію цього найгіршого, за його словами, сценарію. Але як глибокий аналітик і досвідчений дипломат-практик він зробив тоді однозначний висновок: тільки інтеграція в НАТО є найкращою гарантією мілітарної безпеки України. І не тільки безпеки, а й набуття комплексної економічної і військово-політичної ваги в Європі майбутнього і найкращих умов для добробуту народу.

Між економіками Росії та західного блоку – провалля, яке, переконаний автор, в осяжному майбутньому не вдасться подолати. Тому, маючи досвід колишнього Радянського Союзу, росіяни спробують своє відставання компенсувати у мілітарній сфері та шляхом блокування з Китаєм. Світ знову може стати свідком нового витка в гонці озброєнь. І головним винуватцем цього могла б стати саме Україна, бо ніщо так сильно не могло

б стимулювати імперські амбіції російських політичних екстремістів, ніж усвідомлення факту повернення України під їх повний контроль.

Працюючи над книжкою «Куди прямує Україна», Антон Бутейко прекрасно розумів, наскільки непростий український шлях до ЄС і НАТО. Українці мають чітко усвідомити, що цей шлях потребуватиме концентрації сил всього народу, тривалої виснажливої праці. «Ми маємо розуміти ціну нашого вибору і свідомо йти на це, оскільки вона є набагато меншою за ціну вагань і невизначеності. Реалізація такого курсу не повинна породжувати ілюзій чи сподівань на допомогу чи поблажки від держав НАТО та ЄС. Ми повинні чітко розуміти, що у них є дуже багато своїх проблем, у нас – своїх. І ніхто з них не має юридичних зобов'язань нам допомагати, і ніхто не повинен за таке наше рішення як нагороду «відкривати свої гаманці». Це рішення потрібно нам, а не їм. Бо воно має забезпечити для нас найкращі умови для власної праці і створення кращого добробуту. Воно надасть нам лише шанс стати дійсно демократичним, заможним народом. Без нього такого шансу взагалі не буде».

Повторюся, ці рядки написані Антоном Бутейком у 2001 році. А враження таке, що це писалося сьогодні. Бо викладені в цій аналітично-публіцистичній праці спостереження, міркування й думки торкаються фундаментальних проблем сучасної України, її геополітичного місця у Європі та світі, вибору векторів руху і шляхів у майбутнє. Бо мало хто з українських політиків, громадських діячів, дипломатів у наші дні володіє таким талантом, який був у Антона Бутейка – дослідника, філософа, державника, патріота. Виходець із старовинного волинського містечка Старий Чорторийськ став одним із творців зовнішньополітичного курсу нової Української держави та її відданих оборонців. На найрізноманітніших міжнародних форумах, у переговорах високих рівнів звучало його пристрасне, переконливе слово на захист Української держави. У періодичних виданнях, теле- і радіоефірі, інтернеті постійно друкувалися його статті, звучали коментарі з найбільш гострих питань зовнішньої політики України. У них він відверто ділився інформацією про хід двосторонніх і багатосторонніх переговорів, наполегливо відстоював європейський вибір нашої держави, рішуче виступав проти спроб вносити зміни до Конституції України на угоду політичній кон'юнктурі і окремим державним керівникам задля збереження їхньої влади. Він був однією з найпомітніших і найяскравіших постатей в українській політиці. Його ненавиділи недруги України. Ним захоплювались її патріоти.

Сумно писати про це в минулому часі: 10 березня 2019 року Антона Денисовича Бутейка не стало. Відійшов у вічність визначний дипломат, державний і громадський діяч, справжній український патріот – і в словах, і в діях.

**REMONSTRATIVE RESIGNATION
OF THE AMBASSADOR
In honour of Anton Buteiko,
a Founder of Diplomacy of Independent Ukraine**

Abstract. In the article, the author analyses the main milestones of life and career of a Ukrainian diplomat and politician – Anton Buteiko, one of the founders of diplomacy of independent Ukraine.

A native of the historical Volyn town of Staryi Chortoryisk, he became one of the founders of the foreign policy of the newly-established Ukrainian state and its devoted defender. His passionate and convincing word in defense of the Ukrainian state was heard at various international forums and high-profile negotiations. His articles were constantly published in periodicals, television and radio broadcasts, and on the Internet. In addition, he set out his views on the most acute issues of Ukraine's foreign policy, thereby sharing insights about the progress of bilateral and multilateral negotiations. A. Buteiko insistently defended the European choice of our state and strongly opposed attempts to amend the Constitution of Ukraine propelled by the politics of patronage and partisanship of certain state leaders clinging to power. He was one of the towering figures in Ukrainian politics.

The author also attempts to trace A. Buteiko's career advancement and diplomatic activities. In the multilateral dimension, his political and diplomatic abounds with acute episodes and dramatic collisions, during which he acted solely in the interests of the Ukrainian cause, showed his innate talent, outstanding abilities, experience, knowledge and unwavering firmness in advocating his patriotic state position. He was a man of strong pro-Ukrainian beliefs, an ardent and consistent defender of Ukraine's independence and an unequivocal supporter of its Western course and admission to the European Union and NATO. At the same time, he called for good-neighbourly, equal and mutually beneficial relations with Russia.

Keywords: Ukrainian diplomacy, Ukrainian-Romanian dialogue, diplomatic mission, foreign policy.